

sveta lukić

PROVINCIJA I PROVINCIJALIZAM

PROVINCIJALIZAM, PRE SVEGA, POSTOJI U BEOGRADU, PROVINCIJA JE U SVIMA NAMA

U „Poljima“ br. 87-88 objavljena je, pod naslovom „Aktivne“, beleška (Petra) Malosavljevića, u stvari sumaran komentar savetovanja o problemima kulture i urbanizacije kod nas, održanog sredinom oktobra prošle godine u Vrnjačkoj Banji. Smatrajući da ti problemi zaslužuju ozbiljniju raspravu, prilazim nekoliko svojih razmišljanja na temu vrnjačkog skupa.

Na razgovor o kulturi i urbanizmu naših gradova u unutrašnjosti, tačnije: na razgovor o kulturi i urbanizaciji — došli su u Vrnjačku banju istaknuti beogradska kulturni i naučni radnici, dvadesetak filozofa, sociologa, ekonomista, istoričara, umetnika, pisaca, slikara, arhitekta i urbanista, kao i blizu stotinu zvaničnih predstavnika zapadnomorvanskih gradova: predsednici opštinskih skupština, sekretari komiteta i lokalni kulturni funkcioneri.

Ovaj skup je za nas velika retkost, dragocena novost čak. Skup je uglavnom protekao u nizu monologa gostiju iz Beograda. Pored mnogih njihovih zanimljivih analiza i živih refleksija primetno je bilo zajedničko ubeđenje: da postoje krupni, pa i suštinski nedostaci u procesu rešavanja velikog kompleksa pitanja o kulturi i urbanizaciji naših naselja. Osetila se želja za udruženjem, akcijom, za pružanjem određene pomoći da bi se ovakvi zadaci ubuduće bolje rešavali.

Ali pri istraživanju uzroka raznih negativnosti koje su se na tom polju javljale, meni se čini da je na vrnjačkom savetovanju suviše akcentovan jedan momenat. Naime, nesrazmerno mnogo govornilo se — o našem mentalitetu. Ta kritika, na žalost, bila je

u priličnoj meri improvizovana, išlo se čak čistom anegdotalnom linijom — a zna se kako mi postajemo duhoviti kad dodu na tapet naše „specifičnosti“, naše prilike i nepravilke, i koliko smo se svi o jedinom izdihali nad svojom sredinom!

Takvim tretmanom mentalitet se pretvara u univerzalnu ključ za objašnjenje najrazličitijih pojava, svih mogućih naših zaostajanja i nesvršavanja društvenih i kulturnih poslova. Od njega se začas napravi mistična formula. Još nedostaje da se uzavljamo kako je, ota sudbina srpska i balkanska fatalno takva: „Il ne da davo, il ne da bog!“ — i ruke su nam vezane...

Unapred je već jasno da „kričica“ ne vredi tražiti tu i na taj način. Ali, kad se krene, teško je uzdržati se. Zato je naš „našiki“ mentalitet u Vrnjačkoj Banji praktički nalažen samo u provinciji, odnosno sveden na nju, na malu varoš, palanku. Kao da ga drugde nema! Uška njegova lokalizacija iskrivljava problem.

Na kraju je ispalo da su — nezamerno čak uprkos najlepšim svojim namerama — profesori i drugovi iz Beograda preterano docimali, držali lekcije „onima dole“. Glas zapadnomorvanskih predstavnika nije se mnogo čuo sa govornice. U sali i u hodnicima, međutim, oni su, prilično burno, izražavali nezadovoljstvo, pozicali u afektu protivargumente, replicirali neostojivo oštro. I do gorline je došlo: soli nam metropola pamet — a u isto vreme eksploatišite nas, tezgari po provinciji, nesolidno nadi upravu na njenom urbanizmu, arhitekturi i urbanizaciji, koristite naivnost, neznanje i poverenje lokalnih rukovodilaca.

Tuk na luk! Na naše oči, u Vrnjačkoj Banji, stvorio se i z-tvo-mo začaran krug, još jedan među mnogima koji nas u poslednje vreme okružuju na raznim sektorima. To konstatovati ni malo i pošteno — ne znači ići na ruku ni metropoli ni provinciji, ni inteligenciji ni vlasti. Sva „stranačka“ opredeljenja ovde su fiktivna, jer nas ostavljaju u začaranom krugu.

A on se mora razbijati. U Vrnjačkoj Banji nametnule su se dve njegove osetljive tačke. One su prvenstveno na udaru. Jedna je nekritičko prenelašavanje mentaliteta (koje je ravno demobilizacija), a druga — podvajanje i realna podvojenost onih snaga koje bi u našem društvu trebalo da budu avangarda (ili elita); ako je tako modernije reći).

Razume se, ja ovde samo mogu da započnem razgovor koji smatram krajnje neophodnim. Kao i obično, podvlačim da ću raspravljati o stanju stvari u istočnijim, zasjalijim delovima zemlje (jer Jugoslaviju celu — i još na ovakvoj temi — ne smem ni da pomenu a da to ne izazove neverovatne komentare o unitarizmu, veliko... itd. itd).

Prvo, za mene, taj mistični mentalitet — onakav kako je ubedljivo opisivao u Vrnjačkoj Banji, pre svega u efektivnom uodnom izlaganju Dobrice Ćosića — predstavlja suštinski nov društvenu pojavu kod nas. Manje je važno koje ime ćemo joj dati. Jer i oni koji je krišavaju kao povampirjenje tradicionalnog šeršijskog, ćiftinskog, ćevabdžijskog, jerezo-vskog mentaliteta, koji dakle govore o provincijalizmu, o njegovoj klasičnoj balkanskoj varijanti — priznaće da se ova pojava kod nas rascevala, savim određenom, u ovoj poslednjoj deceniji. Znači posle administrativnog so-

cializma, posle IB, pri prelasku na opštu decentralizaciju i samoupravljanje. Njen kontekst je: atmosfera oslobađanja našeg društva na svim sektorima, prelazak u razgranatiji, „mirnodopski“ život. Ili, ako gledamo iz aspekta vane koja je bila u Vrnjačkoj Banji centralna, tom mentalitetu sleaču akcije upravo u fazi naše prave urbanizacije, najviše shvaćene, znači shvaćene u rasponu od urbanizma do ljudskog ponašanja.

rojava na koju mislimo nije izraz klasičnog seljačkog Wel-tanschanga, niti se može iscrpiti u ideološkom malograđanstvu. Jer oni ipak imaju svoje kodekse norme, ili bar jedan broj utvrdjenih vrednosti. A ovde se — na prelazu iz jedne razvojne faze našeg novog društva u drugu, u raskoraku na putu iz sela i palanke prema gradu, u toj razapetosti — ispoljavaju samo najnegativnije crte klasičnog seljačkog i palanačkog mentaliteta.

Zivotna „filozofija“ koja se tom prilikom stvorila nema stabilnih pozitivnih normi, nikakvih vrednosti. Šta više, ona predstavlja afektivnu negaciju svih konstanti. Zivot se, prema njoj, svodi na mehaničku, jednu vegetaciju od dana do dana, na nešto privremeno. Eventualni mu je smisao neka „standardizacija“, uz upetljanost čoveka u mrežu sitnih aktivnosti, poludogovornosti i anonimne neodgovornosti. Uprkos, pred nama je kombinacija hedonizma i pragmatizma nižeg reda.

Nosioci te „filozofije“ su: jedan deo birokratije, zatim zanatlije i deo bolje plaćenih stručnjaka. U njoj obaveano nalazimo ostatke staljinizma, staljinjskog shvatanja autoriteta i hipertrofiranja političke hijerarhije. Isto tako, ne treba zaboraviti da je na formiranju ove „filozofije“ dosta uticala svetska „malograđanstina“ i „amerikanizam“ koji su, savim jasno, prošli kod nas upravo u ovoj deceniji. Ta kombinacija prividnih suprotnosti prekrivena je odzgo našim balkanskim ćiftinstvom, najgorom varijantom sitnosopstveničkih shvatanja.

Ne treba podvlačiti još jednom da je ova pojava tesno vezana za istorijski razvoj socijalizma kod nas. Njen pravi izraz jeste ustuk, regrediranje na norme i forme koje nisu adekvatne mogućnostima nove društvene situacije.

Zašto je do toga došlo? Među faktorima, kojih ima mnogo, ja ovog puta ne bih navodio one takozvane objektivne. Ističem nešto drugo. Naime, mi imamo ve-

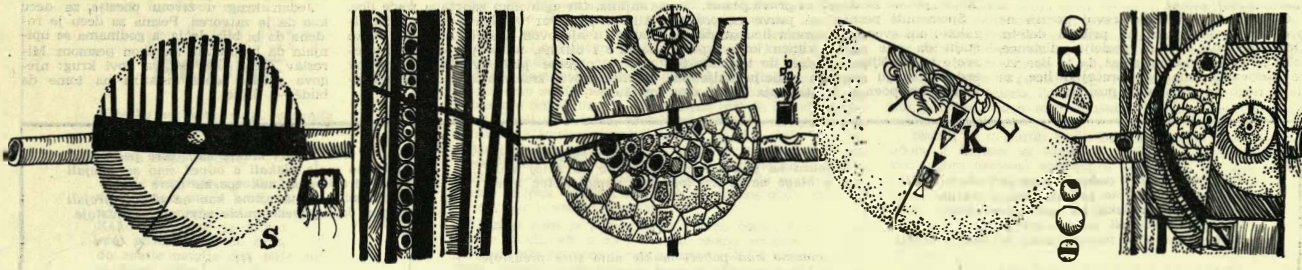
like idejne programe i deklaracije. Na osnovu njih trebalo bi da bude jasan osnovni pravac, pa čak i pravac procesa urbanizacije. On mora da obuhvati: integralno civilizovanje naše sredine i njen ulazak u kulturu; paralelno sa tim ide poštovanje i konzumiranje klasičnih kulturnih vrednosti. Ali tu neminovno spada stvaranje, širenje i prihvatanje novih sopstvenih vrednosti, koje bi na neki način morale da slikaju novu društvenu i ljudsku situaciju.

Ali to nije dovoljno. I ovo, obrazovao se, čvrsto postoji prazan prostor, ako ne i jaz, između naših najopštijih ideja i naše svakodnevnice. Nalazimo ga upravo tamo gde očekujemo da ćemo naći određenu filozofiju svakodnevnog života, konkretne moralne norme, izrazilje kulturne koncepcije. Prema tome, naša socijalistička urbanizacija prilično je gola, menadgrađena.

Smatram da nije preterano reći da mi uopšte nismo dali pozitivne formulacije filozofsko-kulturne, urbane i urbanizatorske, koje bi bile dovoljno opšte, ali i konkretne da mogu da uđu u život. Ako smo i stvorili nešto ili smo na putu na nešto stvorimo, mi to posle ne umemo da ponudimo ljudima kako valja. Nedostaje nam fatalno onaj fini sistem transmisijski, intermedijari, obligatniji kanali preko kojih se te koncepcije izvode, te inicijativne sprovede, pomoću kojih se omogućavaju njihova realna tešnja veza sa ljudima — da bi poslužile već danas, neposredno, humanizaciji ljudskog života i rada.

Posredni je jedna nedobaćenost koja je stvar društva u celini, neuspeh čitave njegove avangarde: političara, ideologa, pisaca, umetnika, naučnika, filozofa. Ne vredi više poricati to odsustvo konkretnih pozitivnih koncepcija i legalnih sredstava za njihovu realizaciju. Jer dobrim delom zbog tog zataškavanja mi i imamo današnju situaciju. Ako njenu „filozofiju“ već nazivamo provincijalizmom, onda moramo znati i priznati: provincijalizam pre svega vlada u Beogradu, provincija je u svima nama.

Zaključeci su jasni i jednostavni. Posle Vrnjačke Banje, ja bih još više podvlačio ono što mi se čini da se samo nedovoljno isticalo. Nešto ozbiljnije, novije, kreativnije i humanije na planu duhovne nadgradnje realizovane se kod nas samo u povezanosti svih udarnih elemenata: inteligencije, centralne politike i lokalnih snaga.

U nizu posebnih socioloških disciplina više ili manje razvijenih konstituisa se i uobičajava i sociologija grada (urbana sociologija). Dok se u nekim zemljama ona razvila i afirmisala, pa doprinosi bogatstvu i razvoju prakse, naša je sociologija tek izišla iz faze razmatranja odnosa opšte sociologije i njenih posebnih disciplina. Uvod u sociologiju grada Aleksandra Todorovića, koja je izašla kao deseta knjiga Sociološke biblioteke, predstavlja prilog razmatranju tih pitanja i prvi ozbiljan rad iz sociologije grada u našoj literaturi.

Nagli prihvat stanovnika u gradove nameće potrebu brzog uobičajavanja prostora u kome se to stanovništvo smesta. Urbanizacija nije samo organizacija prostora, rešavanje stambenih, saobraćajnih, sanitarnih, snabdevačkih, organizacionih, arhitektonskih i drugih tehničkih pitanja. Urbanizacija je i ukulapanje čoveka u jedno gusto socijalno polje.

To se najbolje da razumeti ukazujućim na neke bitne osobine gradske sredine. Dok je seoska sredina mala, „prirodna“, troma u inovacijama, tradicionalna, sa neposrednim odnosima „lice u lice“, sa dosta efikasnom i konzervativnom društvenom kontrolom — dotle je gradska sredina znatno drukčijih socijalnih sadržaja. Gradska sredina je velika, manje „prirodna“, manje je tradicionalna i konzervativna, u njoj nema jake i neposredne društvene kontrole kao u selu, a odnosi nisu „lice u lice“. Pitanje je da li prelazak iz manje u veću društvenu sredinu menja

dimenzije čovekove društvenosti. Naime, šta se dešava sa čovekom prelaskom iz manje, — ali intimnije, seoske — u veću gradsku sredinu. I ne samo šta je sa čovekom kao pojedincem, nego i kakova je gradska društvena sredina. Da li gradska sredina oslobađa čoveka, ili ga, izvlačenjem iz prirodosti seoskog društva, podređuje zahtevima „veštačkog“, tehničkog gradskog života. Kakve su teškoće prisutne u ukulapanju čoveka u gradsko društvo, zašto gradsko društvo proizvodi neke činioce dezintegracije ličnosti, kriminalne faktore i slično.

Ta i mnoga druga pitanja ostaju najčešće izvan jedinstvene konfeksije iko-industrijske prakse urbanizacije. Tek je razvoj sociologije grada usledio na te društvene aspekte urbanizacije. U tome se pretežno nalazi i definicija sociologije grada i njenog predmeta.

Aleksandar Todorović određuje granice zadatku koji sebi postavlja i na početku svoje knjige kaže da mu je namera da samo „kritičkom analizom grada pokuša da ukaže na one principe i kategorije koji su neophodni za dalji razvoj sociologije grada kao posebne naučne discipline“. Taj zadatak, na koliko izgledao odmeren, nije ni mali ni lak.

U dvanaest odeljaka svoje knjige on je sistematizovao i kritički izložio neka osnovna iskustva u konstituisanju sociologije grada kod nas i u svetu.

Sistematizacija i obrada grada počinje pitanjima nastanka i razvoja sociologije grada, i zahvata sledeće probleme: poseb-

„UVOD U SOCIOLOGIJU GRADA“ ALEKSANDRA TODOROVIĆA

ne nauke i istraživanje gradskih područja, odnos sociologije grada i drugih socioloških disciplina, nastanak i razvoj gradova, definiciju grada, posebno u jugoslovenskoj demografiji i statistici, i tipologiju gradova. U poslednjih pet odeljaka svoje knjige autor razmatra društvenu i prostorno-ekološku strukturu grada, društveno-psihološke odnose u gradu, ličnost u gradu i najzad sociološke probleme i planiranje gradskih područja u savremenom društvu. A. Todorović je kritično i sistematski izložio različita shvatanja pojedinih pitanja stranih (E. Berdžel, Kvin, Pajl i dr.) i naših (J. Cvijić, Cv. Kostić, S. Obradović, I. Gimić, D. Vogelinić, M. Macura i dr.) autora. Po prostoru u knjizi pitanja su ravnomerno obrađena. Da se autor nije pridržavao te ravnomernosti

mogao je odeljku o društvenoj strukturi grada da pokloni više prostora.

Uvod u sociologiju grada je rezultat napora da se konstituisa sociologija grada kao posebna naučna disciplina. U jugoslovenskoj nauci postoji značajna osnova za konstituisanje sociologije grada. Pored radova sociologa tu osnovu čine i radovi antropogeografa, statističara, demografa, istoričara, ekonomista...

Todorovića knjiga će zato sem sociologa interesovati demografe, urbaniste, planere... Pored podsticaja za rad na uobičajavanje sociologije grada, ova knjiga može da bude i podsticaj za rad na ekologiji ljudi, koje u nas nema, a koja svakako nije manje značajna i potrebna od ekologije ptica i riba.